

15. Migratie, kunst en stad

Gerardo Salinas

La tarea del arte es esa, transformar todo eso que nos ocurre continuamente, transformar todo eso en símbolos. – Jorge Luis Borges

1. Nu en hier

We leven in een heel bijzonder tijdperk, volgens mij de spannendste tijd uit de geschiedenis van de mensheid. In de ban van migratiegolven, de groei van de steden en nieuwe technologieën is de wereld een veelzijdig dorp geworden. Ik ben geboren in Buenos Aires, een stad die vorm kreeg, onder meer, door grote migratiegolven in de negentiende en twintigste eeuw. Ik ben zelf opgegroeid in een migrantenfamilie. Het was toen niet mogelijk om, zoals vandaag, aan een toegankelijke prijs te communiceren met vertreklanden. Daartoe bestond de technologie niet. Een aantal jaar geleden was het ondenkbaar dat we met zoveel verschillende culturen onder de hemel van eenzelfde stad zouden wonen en realtime met vertreklanden verbonden zouden zijn. Op dit moment is migratie meer dan ooit een netwerk. Het potentieel ervan is oneindig.

2. Ch-Ch-Ch-Ch-Changes

Het is onmogelijk tweemaal in dezelfde rivier te treden. Het leven van een individu en de geschiedenis van een stad zijn niets anders dan constante veranderingsproces-

sen. Migratie is vooral een katalysator van die processen, die altijd tegelijk verrijkend en traumatisch zijn, maar ook onvermijdelijk. Zowel voor de migrant als voor de aankomstplaats begint een nieuw avontuur. We verlaten de zekerheid van wat we al kennen en zijn én we naderen een onbekend terrein, om er iets anders te worden.

Anders worden betekent niet vergeten wat we kennen en wie we al zijn, maar onze eigen identiteit verrijken en aanpassen aan de nieuwe context. De context, anno 2017, is de wereld. Dat is een van onze grootste uitdagingen. De stad die het aanwezige culturele en sociale kapitaal maximaal kan benutten, zou een groot verschil kunnen maken en een vuurtoren voor anderen kunnen worden.

3. Kunst en cultuur

Kunst en cultuur kunnen vele functies hebben in een stad. In deze snel veranderende samenleving denk ik dat kunstenaars ook onze Voyager-sondes kunnen zijn: met hun bijzondere gevoeligheid kunnen ze de toekomst in het heden detecteren en helpen te creëren. Ze beschikken daarvoor over de juiste tools. Normaal communiceren we volgens economische principes: we proberen zo veel mogelijk met zo weinig mogelijk woorden te zeggen. We proberen eenduidig en duidelijk te zijn. Kunstenaars zijn vrijgesteld van dat principe. Ze kunnen de tijd laten stoppen, inzoomen op een situatie of een gevoel. Ze hoeven zelfs de wetten van de fysica niet te respecteren. Ze vormen een orakel dat toont wie we waren, zijn en kunnen worden.

Als ik in Argentinië over de kunstensector in België vertel, maak ik een vergelijking met Brazilië: wat het ene land betekent voor voetbal, is het andere in hedendaagse kunst. De hoeveelheid gezelschappen en kunstenaars die in de eerste klasse van de wereld hebben postgevat, is gigantisch voor zo'n klein land. Antwerpen, een stad van ongeveer 500.000 inwoners, telt een grote densiteit aan kunstenaars van wereldkaliber. De kunstensector is hier heel kwalitatief, geprofessionaliseerd en gedocumenteerd.

Daarnaast zijn er de minder gedocumenteerde artistieke praktijken, die op een organische manier uit de nieuwe stedelijke contexten gegroeid zijn. Dat werk wordt vooral gecreëerd door mensen die in een ander land als kunstenaars gevormd werden en autodidacten die vaak met nieuwe kunstvormen en kunstentalen bezig zijn. Ze houden de vinger aan de pols van de veranderde stad. Het probleem is dat het niet makkelijk is om beide artistieke praktijken met elkaar in contact te brengen. Beide kunnen veel leren van elkaar en betekenen voor elkaar. Ik noem de totaliteit van die praktijken, de goed gedocumenteerde en de minder gedocumenteerde, 'de kunst van de nieuwe stedelijkheid'.

4. Ultraviolet

Vanuit de kunstensector en de overheid worden grote inspanningen geleverd om nieuwe netwerken te creëren die een meer divers publiek en meer diverse kunstenaars aanspreken. Het probleem is dat we, op zoek naar nieuwe resultaten, de methoden en regels die we al kennen herhalen. Om iets nieuws te bereiken moet je iets nieuws proberen. Bovendien zijn die inspanningen meestal te versnipperd. Dat is niet efficiënt. We verliezen tijd, energie, knowhow en middelen. We moeten de diversificatie van de kunstensector samen aanpakken. Het antwoord zit in de artistieke praktijken van de nieuwe stedelijkheid.

Ik heb een beeld gevonden dat duidelijk maakt waarom die ontmoeting zo moeizaam verloopt: onze ogen kunnen kleuren registreren van wit tot zwart en alles wat daartussenin zit. Dat neemt niet weg dat er andere kleuren zijn die we niet kunnen percipiëren, zoals ultraviolet. Rood gemixt met ultraviolet is een totaal andere kleur. Maar als we dat niet kunnen zien, zien we nog altijd enkel rood. Op dezelfde manier hebben we in het brede spectrum van onze artistieke praktijk een fragment dat we ‘de kunstensector’ noemen, een deel dat we gemakkelijk kunnen detecteren en lezen. Die sector is goed gedocumenteerd. Dat wil niet zeggen dat het een homogeen geheel is, maar er is een idee van de praktijken die ertoe behoren en we kunnen die lezen en herkennen. Maar de laatste jaren is ons artistieke spectrum verrijkt als gevolg van de groei van de steden, de migratiegolven en de nieuwe technologieën. Veel van dat nieuwe potentieel staat niet in contact met onze sterke en kwalitatieve artistieke sector. Vaak blijven die praktijken daardoor voor de sector onzichtbaar, niet te lezen. Op dezelfde manier is voor veel van de kunstenaars van de minder gedocumenteerde praktijken de kunstensector onzichtbaar.

Er zijn al kunstenaars en projecten die ultraviolet kunnen zien. Die artiesten en initiatieven moeten ondersteund worden. Samenwerken met de mensen die in de praktijk bezig zijn, is de beste strategie. De grote kunstorganisaties kunnen het zich niet permitteren om zo snel te veranderen. Er zijn kleine initiatieven en individuen die werken als de uitlopers van een zenuwstelsel. Ze bevinden zich, met de gevoeligheid die kenmerkend is voor kunstenaars, op de plaats waar de nieuwe vormen en artistieke talen zich ontwikkelen. De overheden of de grote instituten kunnen die soms niet bereiken zonder die te vroeg te veranderen. Het is onmogelijk voor een olifant om een mier te aaien.

Diegenen die al met ultraviolet werken zien de schoonheid en weten hoe verrijkend dat nieuwe artistieke spectrum kan zijn. Hierdoor voelen ze de verantwoordelijkheid om dat te delen. Maar om iets te kunnen leren, lezen of interpreteren moet je het beleven, ervaren.

5. Wat te doen?

Ik geloof dat een stedelijk cultuurbeleid vandaag vooral die ontmoeting moet proberen te stimuleren. Er zijn vele aspecten waar een cultuurbeleid op inspeelt: sociale cohesie, toerisme, conservatie enzovoort. Als we de brug tussen die twee werelden kunnen versterken en de artistieke praktijk van de nieuwe stedelijkheid kunnen stimuleren, dan zal dit een positieve impact hebben op de verschillende domeinen van het cultuurbeleid.

Dat moet op een coachende manier gebeuren. Antwerpen heeft geluk met een geweldige, heel kwalitatieve kunstensector. En tegelijk zijn veel initiatieven al met de kunst van de nieuwe stedelijkheid bezig ('Nuff Said, Mestizo Arts Platform, kunstZ, Mama's Open Mic, Let's Go Urban, Word Wa(a)r, om er maar enkele te noemen). Die praktijken moeten ondersteund worden. Alleen zo kunnen de betrokkenen een eigen discours creëren om vervolgens de dialoog met de rest van onze kunstensector aan te gaan. Die dialoog moet zo symmetrisch mogelijk gebeuren om het risico op te snelle recuperatie of paternalisme te vermijden. Daartoe is het belangrijk om hun symbolische kapitaal in de kunstensector te helpen vergroten. Symbolisch kapitaal is, volgens de Franse socioloog Pierre Bourdieu, een vorm van kapitaal dat alleen in een veld van een praktijk kan toegekend worden. Daarom is het noodzakelijk dat die projecten op een professionele manier kunnen deelnemen aan de artistieke sector, en dat ze voldoende middelen en ruimte krijgen. Alleen zo kunnen ze hun vernieuwende knowhow delen.

6. Tips

6.1. Mentale ruimte

De overheid mag nooit de plaats van de praktijk innemen en die beconcurreren. Een overheid moet een facilitator en een versterker zijn. Ze moet het potentieel van verschillende praktijken detecteren, die coachen en helpen te worden wat ze moeten worden.

Het merendeel van de praktijken van de nieuwe stedelijkheid is niet structureel gesubsidieerd. Ze draaien veelal op het engagement van medewerkers die niet altijd volwaardig tewerkgesteld kunnen worden. Ze zijn afhankelijk van elkaar en van hun vrijwilligers. Die situatie is niet per se negatief, maar op een bepaald moment moeten ze tijd kunnen maken om over de eigen praktijk te reflecteren. Het is cruciaal dat ze dat zelf kunnen doen. Dat ze niet alleen geobserveerd worden, maar dat ze het onderwerp van hun eigen discours kunnen zijn.

Het is ook belangrijk dat ze genoeg tijd kunnen maken om hun kennis en praktijk te delen en volwaardig deel te nemen aan overlegmomenten van eigen sector en beleidsdomein. Meedoen aan beoordelingscommissies, debatten, de lobbycarrousel is

niet gemakkelijk wanneer de basiswerking van je organisatie of gezelschap in een constante situatie van urgentie verkeert.

Die situatie is herkenbaar voor organisaties en artiesten die met nieuwe stedelijkheid bezig zijn, maar op dit moment hebben we de urgentie om een nieuw gemeenschappelijk verhaal te schrijven. Het verhaal, de canon, het repertoire van de veranderende samenleving waar we in zitten, is in de maak. Dat is een aandachtspunt voor onze samenleving en een belangrijk overlevingsvraagstuk voor de kunsten indien we het draagvlak voor onze sector willen vergroten.

Er worden veel onderzoeken en activiteiten rond culturele diversiteit en nieuwe stedelijkheid georganiseerd, maar de echte experts worden daar nauwelijks bij betrokken. Dat is logisch omdat veel van de mensen en organisaties die de ruimte en het personeel hebben om zoiets te organiseren ultraviolet niet kunnen lezen.

Ook de beoordeling van subsidies is belangrijk. Als we rekening houden met de reglementen en formulieren die we moeten invullen merken we snel dat beter omgaan met culturele diversiteit een prioriteit is van onze snel veranderende samenleving. Maar we vinden hier opnieuw een grote contradictie: de bestaande knowhow kan niet genoeg doorstromen en wordt niet genoeg ondersteund.

Dat is geen situatie die men in heel korte tijd kan oplossen. We moeten beginnen te werken aan de ontwikkeling en professionalisering van die praktijken. Dat betekent niet dat we ze moeten 'adopteren' en op een brutale wijze recupereren, wel dat we ze zuurstof moeten bieden zodat ze zich op een gezonde manier kunnen ontwikkelen, in dialoog met de sector. Concreet zijn er een aantal praktijken met een historiek van werken in het veld die veel succes bereikt hebben in de ontwikkeling van nieuw repertoire (verbreding van onze canon), begeleiding en doorstroom van kunstenaars, creatie van nieuw publiek en publiekswerking en communicatie.

We moeten er als samenleving voor kiezen om in die initiatieven te investeren. Mijn voorstel is een fonds voor onderzoek en ontwikkeling dat vijf jaar loopt, en waarmee organisaties, naast zichzelf ontwikkelen en produceren, met de bestaande sector in dialoog kunnen gaan. Die dialoog gebeurt op een andere manier als je genoeg middelen en personeel hebt om projecten mogelijk te maken en niet altijd de zwakke kant van een asymmetrische relatie ziet.

6.2. Fysieke ruimte

We moeten ruimte creëren waar organisaties van de nieuwe stedelijkheid elkaar kunnen ontmoeten: een diverse groep van projecten, organisaties of gezelschappen, zowel van de gedocumenteerde kunsten als de minder gedocumenteerde praktijken. Dat

moet een ruimte zijn die gecoördineerd wordt door een facilitator die begrijpt dat de opdracht niet is om zelf content te genereren. We hebben namelijk weinig artistieke ontmoetingsruimte die niet geregisseerd wordt – die wordt, wat logisch is, gecureerd door mensen die vaak geen ultraviolet kunnen detecteren. Er zijn te veel artistieke leiders en curatoren in gebouwen. Die plekken moeten toegankelijk zijn en openstaan voor het onderzoek naar nieuwe regels voor podia en publiek. In de activiteiten van de organisaties die met kunst van de nieuwe stedelijkheid bezig zijn, ontdek je een nieuw publiek, dat bestaat uit het traditionele kunstpubliek en een nieuw publiek voor de sector. Het zal zeer spannend zijn om te zien hoe beide samen nieuwe codes zullen creëren. Als organisaties, publiek en artiesten nieuwe ruimte delen en vormgeven, wordt het potentieel van de kunst van de nieuwe stedelijkheid reëler.

Concreet: de stad moet het gebruik van leegstaande of openbare gebouwen mogelijk maken, en zo aan verschillende organisaties ruimte bieden en hen helpen in dialoog met elkaar te gaan. Dat punt moet samen met de vorige geïmplementeerd worden. Als de organisaties zich qua personeel en middelen asymmetrisch tot elkaar verhouden zullen ze moeilijker een gemeenschappelijk verhaal kunnen schrijven. Het risico op te snelle recuperatie en paternalisme zal dan veel groter worden.

6.3. **Elkaar vertrouwen**

Antwerpen, werk samen met de Antwerpenaars en hun initiatieven. Vertrouw hen. De mensen zijn het antwoord. Ze zijn de dragers van unieke, waardevolle informatie, maar om informatie te kunnen gebruiken moet je de drager vertrouwen. De overheid kan vanuit zijn unieke positie die dialoog bevorderen. Er staat ons een mooie toekomst te wachten!